

RECENZIJOS

J. Marvan. *Modern Lithuanian Declension. A Study of Its Infrastructure.* — Ann Arbor: University of Michigan, 1978. — 303 p.

Lituanistus ir apskritai baltistus pasiekė maloni žinia: pasirodė dar vienas reikšmingas darbas, Jirži Marvano "Modern Lithuanian Declension", kuriame autorius, remdamasis vėlyviausiais kalbotyros laimėjimais, tyrinėja dabartinės lietuvių kalbos daiktavardžio fleksijų sistemą bei jos infrastruktūrą (pamatinę struktūrą).

Lituanistikoje J. Marvanas ne naujokas. Jau daugiau kaip du dešimtmečiai šalia įvairių slavistikos tyrinėjimų jis skelbia straipsnius įvairiais baltistikos klausimais: jį domina dabartinės ir istorinės baltų kalbų sintaksės problemos, baltų ir slavų kalbų ryšiai. J. Marvano tyrinėjimų yra išspausdinta ir lietuvių bei latvių filologų spaudoje¹. J. Marvaną susidomėti lituanistika bus paskatinęs jo mokytojas, puikus lietuvių kalbos ir literatūros specialistas Pavelas Trostas, be kurio „pagalbos ir padaršinimo“, kaip nurodoma pratarmėje, būtų buvę neįmanomi pirmieji kalbamosios monografijos pa-

rengimo žingsniai. Įdomu pažymėti, jog čekų kalbininkas (pastaruoju metu jis profesoriauja Monašo universitete Melburne) ne tik teoriškai, bet ir praktiškai gerai moka lietuvių kalbą.

"Modern Lithuanian Declension" yra pirmasis tokios plačios apimties J. Marvano lietuvių kalbos tyrinėjimas. Jis yra labai originalus ir daugeliu požiūriu įdomus ne tik lituanistams, bet ir kitų kalbų tyrinėtojams bei bendrosios kalbotyros specialistams.

Studiją sudaro įvadas, 4 dalys, išvados, santrumpų bei sąvokų sąrašas, bibliografija ir žodžių bei pavardžių rodyklė.

Įvade autorius nagrinėja linksnio problemą. Iškeliama du požiūriai į kalbamą problemą:

1) Linksnis yra tam tikrų sintaksinių santykių realizacija ir dėl to universaliai neegzistuoja pamatinėje struktūroje;

2) Linksnis yra universalus; jis gali nebūti paviršiaus struktūroje, bet jis būtinai egzistuoja pamatinėje struktūroje. Kaip pažymi autorius, pirmoji koncepcija, kurios laikosi tokie kalbininkai, kaip Dž. Laienzas, V. Skalička², buvo gerokai modifikuota K. Filmoro, A. Zalizniakė, D. Vorto bei P. Sgalio³. Antroji kon-

¹ Марван И. О некоторых предикативных функциях литовского причастия (синтаксический очерк). — *Kalbotyra*, 1962, t. 4, p. 33–42; К вопросу о лингво-географическом положении балто-славянских языков. — *Baltistica*, 1969, t. 5(1), p. 17–19; Par verbu izteiksmes kategoriju mūsdieniu latviešu valodā. — In: *Latviešu valodas apcerējumi.* — Rīgā, 1967, p. 127–133.

² Lyons J. *Introduction to Theoretical Linguistics.* — Cambridge, 1968; Skalička V. *Typologie a komparatistika.* — In: *Čekoslovenské přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii.* Prague, 1968.

³ Fillmore C. J. *The Case.* — In: *Universals in Linguistic Theory/Ed. by E. Bach and R. T. Harms.* New York, 1968, p. 1–88; Зализняк А. А. Русское именное словоизменение. — М., 1967; Worth D. S. "Surface

cepcija remiasi tik paviršiaus struktūros analize ir dėl to mes neturime pakankamai duomenų, kad galėtume daryti konkrečias išvadas apie linksnio pamatinę struktūrą. Tačiau, sako autorius, dabartinis kalbotyros lygis leidžia daryti tokias pradines hipotezes:

1) Į bet kurį kalbos lygmenį galima žiūrėti kaip turintį paviršiaus ir pamatinę struktūras. Pamatinė struktūra yra universalus dalykas.

2) Tiesa, kad yra amorfinių kalbų, bet nėra nė vienos kalbos, kuri būtų absoliučiai amorfinė. Žiūrint retrospektyviai, pirmoji kalbos raidos stadija – amorfinė kalba. Formalioji kalba – antroji kalbos raidos stadija.

Linksnio universalumas negali būti greitai išsprendžiama problema, bet tokių kalbų, kaip lietuvių, tyrinėjimas sudaro platesnį pagrindą tokio tyrinėjimo pradinei stadijai. Autorius ypač pabrėžia lietuvių kalbos reikšmę, teigdamas, kad šiuo požiūriu lietuvių kalba turi daugiau privalumų lyginant su kitomis formaliosiomis kalbomis – latvių, rusų, lotynų, sanskrito ir kt. Lygindamas lietuvių kalbos linksniavimo sistemą su kitų kalbų (indoeuropiečių ir kitų šeimų), autorius daro išvadą, jog lietuvių kalbos daiktavardžio fleksijos tyrinėjimas teikia daugiau duomenų linksnio pamatinei struktūrai. Šitą išvadą autorius padarė, remdamasis paprastumo ir ekstensyvumo kriterijais (SER – Simplicity and Extensiveness Requirement). „Mes pastebėjome, – rašo autorius, – jog sintetinių ir agliutacinių kalbų paprastumo ir ekstensyvumo reikšmės komponentai yra iš esmės prieštaringi; lietuvių kalboje šie bruožai sudaro darnią vienybę. Todėl lietuvių kalba yra ne tik tarpinis ryšys tarp sintetinių ir agliutacinių

Structure“ and ”Deep Structure“ in Slavic Morphology. – In: American Contributions to the Sixth International Congress of Slavists. The Hague, 1968, vol. 1, p. 395–427; Sgall P. et al. A Functional Approach to Syntax in Generative Description of Language. – New York, 1969.

struktūrų, bet ji sudaro virš jų išskylančią superstruktūrą ir tokiu būdu padidina jų pozityvią tyrinėjimo reikšmę bei žymiai eliminuoja jų trūkumus. Dėl šių priežasčių *lietuvių kalba yra išimtinai kompetentiška būti pagrindinė struktūra* (the key structure) pradinei linksnio tyrinėjimo stadijai“ (p. 17).

Analizuodamas kalbas, autorius specialiai sustoja prie lietuvių ir rusų kalbų. Lyginimas su rusų kalba jam leido padaryti svarbią išvadą apie prozodijos reikšmę, konstruojant lietuvių kalbos linksnio pamatinę struktūrą.

Minėtosios studijos dalys pasižymi retu detalumu bei preciziškumu; jose skaitytojas ras daug reikšmingos informacijos daugeliui svarbių lietuvių kalbos fonetikos bei morfemikos klausimų. Autorius čia naujai pažiūrėjo į daugelį lietuvių kalbos struktūros problemų (pvz., į kirtį, žodžio segmentavimą ir kt.). Gauti rezultatai akivaizdžiai rodo lietuvių kalbos unikalumą, lyginant su kitomis kalbomis (tiek indoeuropiečių, tiek ir neindoeuropiečių). Informacija, kurią gavo mokslininkas, bus, be abejonės, panaudota, sprendžiant senosios lietuvių kalbos ir apskritai jai giminingų kalbų rekonstrukcijos problemas. Kartu J. Marvanas nurodo, jog lietuvių kalba, kurios reikšmė istorinei kalbotyrai visuotinai pripažinta, dar nepakankamai naudojama sinchroninio pobūdžio tyrinėjimams. Tiesą sakant, pastaruoju metu šią mintį vis dažniau ir dažniau kelia įvairių šalių kalbininkai. Pavyzdžiui, ypač gražiai ją suformulavo žymus olandų kalbininkas, Leideno universiteto profesorius F. Kortlandtas, recenzuodamas lenkų lituanisto M. Hasiuko knygą „Fonologia litewskiej gwary sejneńskiej“ (Poznań, 1978)⁴.

Baigiant negalima nepasidžiaugti, jog J. Marvano knygoje labai tiksliai pateikiami lietuvių kalbos pavyzdžiai, teisingai pažymėtos priegaidės. Autorius su pasitenkinimu konstatuoja faktą, kad jo knyga pasirodė tuo metu,

⁴ Kortlandt F. (Rec.) – *Lingua*, 1979, t. 49 (2, 3), p. 266–267.

kai Lietuvos *Alma Mater* – Vilniaus universitetas – baigė savo gyvavimo ketvirtąjį šimtmetį.

A. Sabaliauskas, L. Valeika

PRAHA – VILNIUS. Sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu. Uspořádali Jan Petr a Luboš Řeháček. Univerzita Karlova Praha 1981.

Knygos pratarmėje pasakyta: „Šis rinkinys išeina Vilniaus universiteto įkūrimo 400-osioms metinėms. Tai kukli Karlo universiteto ir lituanistikos bei baltistikos tyrinėtojų dovana šiam reikšmingam jubiliejui“. Tai iš tikrųjų labai graži dovana Vilniaus universiteto jubiliejui. Ypač šia dovana džiaugsis ne tik universiteto, bet ir visi lituanistai bei baltistai.

Rinkinyje iš viso yra aštuoni straipsniai. Pirmieji trys iš jų tiesiogiai skirti Vilniaus universiteto istorijai. Josefo Polišenskiio straipsnyje „Karlo universiteto ir Vilniaus valstybinio universiteto santykių istorijos klausimu“ (p. 9–17) pažymima, kad „Prahos universiteto santykiai su Lietuva užsimezgė dviem šimtais metų anksčiau, negu buvo įkurtas Vilniaus universitetas: dar 1397 m. prie Karlo universiteto buvo įkurta *Lietuvių kolegija* (taip pat vadinta *Collegium Reginae*, arba *Karalienės Jadvygos kolegija*)“. Čia taip pat nurodoma, kad „šešis šimtus metų turinti čekų–lietuvių kultūrinių santykių tradicija iki šiolei nėra detalčiai tyrinėta“, vadinasi, čia tyrinėtojų dar laukia nemažas darbas.

Minėtajai Prahos *Lietuvių kolegijai* kaip tik ir skirtas Michalo Svatošo straipsnis „Prahos universiteto Lietuvių kolegija (1397–1622)“ (p. 19–32).

Zdeneko Hoido straipsnyje „Čekijos sriitys ir Vilniaus universitetas pirmaisiais jo gyvavimo metais“ (p. 33–44) kalbama apie Vilniaus universiteto pirmtakės lietuviškos kolegijos Vilniuje įsteigimą, prie kurio aktyviai prisidėjo čekų jėzuitas Baltazaras Hostovinas, tapęs kolegijos prokuratoriumi, taip pat apie šios kolegijos, vėliau universiteto santykius su Prahos

ir Olomouco mokyklomis bei apie lietuvių mokymąsi Prahoje ir Olomouce.

Baltistikos istorijai reikšmingas darbas yra Liubošo Ržehačeko straipsnis „Baltistika Prahos universitete“ (p. 45–63). Baltistikos užuomazgos Prahos universitete susijusios su žymaus slovākų kilmės slavisto P. J. Šafaržyko (1795–1861) ir čekų folkloristo bei poeto F. L. Čelakovskio (1799–1852) vardais. 1825 m. išėjo pirmoji iš lietuvių kalbos į čekų kalbą išversta knyga – tai F. L. Čelakovskio lietuvių liaudies dainų, paimtų iš L. Rėzos rinkinio, vertimai „Lietuvių liaudies dainos“ (*Litewské národní písně*. – Praha, 1827). Žurnale „Časopis Česheho muzea“ 1835 m. buvo išspausdintas P. J. Šafaržyko darbas „Apie lietuvių giminės tautas“ (*O národech kmene litevského*, p. 292–315).

1850–1857 m. Prahos universitete dirbo žymusis kalbininkas A. Šleicheris. Iš Prahos jis buvo atvykęs į Prūsų Lietuvą, Prahoje jis parašė ir taip pat Prahoje buvo išleistas jo garsusis „Handbuch der litauischen Sprache“.

Šleicherio įpėdinis lyginamosios kalbotyros katedroje buvo A. Liudvigas, kuris 17 semestrų vokiškai skaitė lietuvių kalbos gramatiką. Čekiškai lietuvių kalbos gramatiką Prahos universitete pradėjo dėstyti 1873/1874 m. m. L. Geitleris. Prahoje buvo išleistas ir jo darbas „Litauische Studien“.

Ypač daug baltistikai nusipelnė žymiausias čekų kalbininkas J. Zubatas, lietuvių kalbos pradėjęs mokyti pas L. Geitlerį. Nuo 1885 iki 1925 m. jis dirbo Prahos universitete. Jo baltistikos darbai plačiai žinomi. Bet baltistikai jis skyrė ir nemažą dalį savo pedagoginės veiklos – 17 semestrų Prahos universitete jis dėstė baltistikos dalykus, buvo išrūpinęs baltų kalbų lektoratą, kurį vedė latvių kalbininkė A. Abelė.

J. Zubato mokinys ir įpėdinis Prahos universiteto lyginamosios kalbotyros katedroje O. Hujeris taip pat daug dėmesio skyrė baltistikai. Šias tradicijas tęsė ir tebetęsia O. Hujerio mokiniai: žymūs indoeuropeistai ir baltistai, buvęs Brno universiteto profesorius